

Buurtboomgaarden onder de loep

Slotplaats Bakkeveen

De Bomenstichting heeft vorig jaar in kaart gebracht waar succesvolle initiatieven van zgn. 'buurtboomgaarden' zijn gerealiseerd. Het onderzoek was een direct gevolg van de in 2010 gehouden boom-ideeënwedstrijd 'De BoomKroon', die de Bomenstichting samen met Vara's Vroege Vogels had georganiseerd.

'Iedere gemeente een openbare boomgaard' werd het winnende idee in de boom-ideeënwedstrijd. De inzender Petra Kaandorp legde het idee als volgt uit: "Ik wil dat elke gemeente in Nederland haar eigen boomgaard krijgt. Te beginnen in mijn eigen dorp: 'Heemskerk, mooi in de IJmond.' Ik zou het heel leuk vinden als ten minste in één van de parken een boomgaard wordt gerealiseerd. Wat is er mooier dan fruitbloesem in het voorjaar en wat zou het leuk zijn om bijvoorbeeld met een schoolklas fruit te oogsten in het najaar (en het eventueel te verkopen voor een goed doel)? Ik denk dan aan veel verschillende fruitsoorten: appels, (stoo)peren, pruimen, kersen, walnoot, moerbeï. Wat volgt? Bloesemtochten van dorp naar dorp, en misschien zelfs een wedstrijd; wie heeft de mooiste boomgaard!"

Inventarisatie

Er bestaan al veel langer plekken met een traditie van oogsten en verwerken van het fruit door de plaatselijke gemeenschap. Nieuw is wel het idee om buurtboomgaarden

aan te leggen om de sociale samenhang van de buurt te vergroten. Een onderscheid kan gemaakt worden tussen bestaande boomgaarden die al een sociale buurtfunctie hebben, en plekken waar vanuit het niets, op initiatief van bewoners of op initiatief van de gemeente, een nieuwe boomgaard wordt opgezet, o.a. om de sociale samenhang in de omliggende wijk versterken en ook de waardering voor voedselproductie vergroten.

De Bomenstichting heeft geïnventariseerd hoe bestaande buurtboomgaarden tot stand zijn gekomen en hoe het beheer, onderhoud en vruchtgebruik zijn geregeld. Daartoe zijn tien zorgvuldig gekozen voorbeelden onderzocht. De geïnventariseerde boomgaarden varieerden van de decennia oude traditie in Ruinerwold, waarbij de peren aan de Dokter Larijweg als een jaarlijks evenement worden geplukt, tot de plannen voor een buurtboomgaard in de wijk Hoornse Meer in Groningen, waar in het voorjaar van 2011 een voorstel aan de bewoners is gedaan.

Het merendeel van de bestaande buurtboomgaarden heeft niet alleen een ecologische en/of cultuurhistorische waarde voor de betrokken organisaties, maar blijkt ook sociaal waardevol voor de bewoners. Een kleiner deel, van recentere datum, is op initiatief van een gemeente vooral opgezet met een sociaal doel. Deze initiatieven zijn nog te jong om te kunnen beoordelen of ze bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie in de omliggende wijk. Wel blijkt dat buurtboomgaarden in beide categorieën een sociale functie te

hebben. De buurtboomgaard leidt tot contact tussen mensen. Scholen maken er gebruik van voor natuur-educatie: meestal incidenteel, soms op structurele basis.

Zowel bij het plannen van een nieuwe boomgaard, bij het onderhoudswerk in jonge of oude boomgaarden, als bij het oogsten en verwerken van het fruit, worden vrijwilligersgroepen gevormd die redelijk in stand blijven.

Gemeente en vrijwilligersorganisatie zijn vrijwel altijd samen verantwoordelijk voor het beheer. De gemeente faciliteert daarbij de vrijwilligers. Steun van deskundigen is daarbij onontbeerlijk, evenals scholing van vrijwilligers. Wel blijken het beheer en het onderhoud op termijn knelpunten te vormen.

Van de geïnventariseerde buurtboomgaarden, was slechts 10% opgezet met het fruit als bindende factor voor ogen. Voor het overgrote deel gaat het om het behouden van een boomgaard uit cultuurhistorisch of ecologisch oogpunt, of om het herstellen en herplanten ervan. De keuze voor heraanplant met oude rassen ligt dan ook vaak voor de hand. De Noordelijke Pomologische Vereniging wordt in het rapport genoemd omdat ze betrokken is bij het herstel of de inrichting van veel openbare boomgaarden en andere fruitprojecten in Groningen, Friesland en Drenthe. Als goed voorbeeld van herstel vanuit cultuurhistorisch perspectief wordt in het rapport de Appelhof te Winsum beschreven (zie hierna).

Conclusies en aanbevelingen

Een boomgaard in de buurt kan alleen wat worden als het een

boomgaard ván de buurt is. Het alerbelangrijkste voor het realiseren van een sociale functie voor buurtfruit is het vinden en binden van enthousiaste trekkers van het project. Daarnaast zijn er bestuurders, regisseurs, werkers en mensen voor de communicatie nodig. Meestal komen deze mensen uit de directe buurt van de boomgaard of, in het geval van de cultuurhistorische drijfveer, vanuit een wat ruimere omtrek of uit het verenigingsleven. Een vrij selecte groep van vrijwilligers houdt zich bezig met het onderhoud van de boomgaard, en die moet bovendien een tamelijk vaste groep voor jaren vormen.

Vrijwel alle initiatieven zijn gelegen in wijken buiten het centrum van steden of in dorpen, maar ze zijn niet gebonden aan typische gezinswijken. De gemeente, veelal eigenaar van de grond, speelt een cruciale rol en dient te faciliteren. Een organisatie die de kennis en eventueel het gereedschap kan aanreiken, zoals landschapsbeheer en pomologische verenigingen, is onontbeerlijk. Voor landschapsbeheer bieden buurtboomgaarden een kans om het werkterrein uit te breiden tot in de stad.

Er dient budget te zijn. In eerste instantie voor het in gang zetten van het proces, zoals communicatie-uitingen, het beleggen van voorlichtingsbijeenkomst(en), het inhuren van deskundigen. Daarna zijn er jaarlijkse kosten voor gereedschapsonderhoud, brandstof, mest, herstel en aanpassing van afrastering, boomkorven in geval van beweiding, enzovoorts. Ook voor het verzekeren van de vrijwilligers is jaarlijks een bedrag nodig.

De omvang van het fruitproject is van belang voor de sociale functie. Een paar appelbomen en wat bessenstruiken waar iedereen van mag plukken zijn wel gezellig, maar leiden nooit tot een oogstfeest. Alleen met genoeg beschikbare ruimte, of door meerdere kleine locaties te koppelen tot een groter geheel, kan een omvang bereikt worden waardoor communicatie over oogsten en gebruik van het fruit zinvol wordt. 🍏

Vrij toegankelijke boomgaarden en fruitbeplantingen in het noorden van het land:

Bakkeveen	Slotplaats: jonge boomgaard met zgn. knooprassen (18e eeuws). Eigendom Natuurmonumenten.
Beetsterzwaag	bij het Lyclemahuis (gemeentehuis) aan de Hoofdstraat jonge hoogstamboomgaard.
Brede (bij Warffum)	in het dorp, naast de borg, ligt recreatiegebied De Brede met een bosterrein, oude boomgaarden en grasvelden.
Delfzijl Den Ham	aan de weg naar de Dam: potentieel sociale functie. Hamsterborg: jonge grote boomgaard. boomgaardje naast de speeltuin.
Eenum (bij Loppersum) Ezinga, Allersmaborg Franeker Gasselternijveen Garmerwolde Groningen Stad	hersteld boomgaardje (circa 16 bomen). oude boomgaard met de zeldzame schuttersreinette. Westerhitzumerweg nabij Westerhitzum: oude verwilderde boomgaard. perenbeplanting langs de Hoofdweg Noord. jonge boomgaard, aangeplant door Landschapsbeheer Groningen. ecologische wijk Waterland met veel fruitbomen in particuliere tuinen en openbare fruitbomen in gazons. Prinsentuin: historische tuin met oude fruitbomen in de kruidentuin. fruitbomen bij kinderdagverblijven. Circa 30 projecten in 2006, aangeplant door LB Groningen.
Het Bildt (Friesland)	Plukbos Kardingse en individuele fruitbomen in de wijk Waterland. In St.-Jacobiparochie staan in de Hofstraat bomen van oude fruitrassen waar bewoners van mogen plukken. De naam 'Hofstraat' verwijst naar boomgaarden die hier vroeger lagen.
Heiligerlee (Scheemda) Haren (Groningen)	boomgaard eigendom Staatsbosbeheer. Hoornsedijk tussen stad Groningen en Haren: restanten van oude boomgaarden, pomologisch zeer interessant. Pastorieweg: stoofperen.
Kantens Kolham Kropswolde	Hoofdweg. Park Meerwijck: nieuwe wijk met fruit in openbare beplanting en in tuinen.
Leens Marssum Mensingeweer	Borg Verhildersum: grote jonge boomgaard. Overtuin Poptaslot: grote boomgaard. boomgaard Abelstok, ten zuiden van de autoweg naar Wehe den Horn, nu natuurgebied.
Meppel Middelstum	buurtschap de Gorthoek: veel peren in de berm. plantsoen Florastraat: mooie oude fruitbomen.
Midwolda Niebert	Borgterrein Ewsum: grote jonge boomgaard. Ennemaborg: boomgaard met publieke functie. Steenhuis: circa 10 jaar geleden gereconstrueerd, inclusief boomgaard, eigendom van Het Groninger Landschap.
Nuis	langs de Molenweg ten oosten van de NH Kerk: perenbeplanting met oude rassen.
Oudeschans Peize Ruinerwold	demonstratietuinen van bedrijf Dijkzand: grote vrij toegankelijke boomgaard. oude boomgaard in het dorp. langs de weg De Pol: oude perenbeplanting.
Roden	Dr. Larijweg: lange perenbeplanting langs de weg (meer dan 1000 oude perenbomen). Peren worden op stam geveild en plukken is een happening. Decennia-oud gebruik.
Slochteren	rechts naast de Havezathe Mensing is de bestaande hoogstamboomgaard geheel vervangen door een jonge aanplant. diverse beplantingen in overleg met wijkvereniging door pomologen geleverd. Edsersweg en het fietspad ten noorden van de Noordbroeksterweg.
Uithuizermeeden Vlagtwedde Westerbroek Winsum Zuidhorn Zwolle	Freylemaborg: ongeveer 10 jaar geleden aangeplant met 19e-eeuwse rassen. Rensemaborg: grote jonge boomgaard. nieuwe collectieboomgaard ten oosten van het dorp. voormalig terrein Natuurmonumenten, onderhoud door vrijwilligers. 't Appelhof: eigendom gemeente, beheer door Landschapsbeheer Groningen. boomgaard bij zorgboerderij. boomgaardje van buurtvereniging de Bongerd.

Waar zijn verder in Nederland openbare boomgaarden?

Aalburg Almeerderhout	diverse straten met perenbomen. op in totaal 3 hectare grond tussen de Leeuwerikweg en de huizen, is een smulbos aangelegd met diverse noten- en fruitbomen.	Eindhoven Giessen(Woudrichem)	Boomgaard Acht. laagstamboomgaard opgenomen in park Almbos.
Alkmaar	tuinderspad met laanbeplanting van fruitbomen aangelegd in 2008 door POM Noord-Holland.	Gouda Hendrik Ido Ambacht	Bloemendaalseweg: boomgaard. heel bijzondere lange perenberceau met veel bijzondere perenrassen.
Almere-Haven	ter ere van de Nationale Bomenplantdag zijn er een paar honderd fruitbomen en struiken geplant (fruit en noten) in het Overgooische zoom in Almere Haven. Het thema was: 'Bomen smaken naar meer!!'	Hoofddorp	fruittuinen ten oosten van het Raadhuis.
Amstelveen	kersenbloesemtuint in de Middelpolder (tussen Amstelveen en Oudkerk).	Leerdam, Copierlaan	bij ontwikkeling van de wijk is een stuk van een oude boomgaard opgenomen in een openbaar parkje.
Baarn	vrij toegankelijke boomgaard bij Kasteel Groeneveld.	Maastricht	in de wijk Amby ligt boomgaard 'De bloesemwei van Amby'. Ook fruitbomen bij een kinderboerderij in de Heeg, bij een zorgboerderij en in een wijkwei in Borgharen.
Beemster	perenbeplanting aan de Neckerweg en Volgerweg.	Sittard-Geleen	bij Lahrhoeve: perenbomen langs Haagsittarderweg.
Blokker Bronckhorst Bunnik Culemborg	Blokweer: grote jonge boomgaard. dorpsbos met fruitbomen. Regulierenring. oude boomgaard naast het Fort aan de Lek. Er is fruitbeplanting in diverse wijken, onder andere in eco-wijk Lanksmeer.	Tiel, wijk Rouwenhof	boomgaard met veel oude hoogstammen. Bij Schaarsdijkrotonde 5 jaar oude appelboomgaard.
Delft	diverse buurtboomgaarden in onderhoud bij KNNV en IVN-groepen.	Utrecht Overvecht	de Klop en Lunetten: geen nadere info beschikbaar.
Den Haag	Park Clingendael, voormalig kwekerijterrein.	Vaals, Park Vaalsbroek Ijsselstein	openbare boomgaard. in allerlei straten en met name in Hoge Biezenpark en de wijk Zendenpark zijn ter gelegenheid van de millenniumwisseling fruitbomen geplant.
Deventer Doetinchem	wijk Vijfhoek. Mussenhorststraat, Wehlse broeklanden en Dichterseweg.	Wijk bij Duurstede Zoetermeer	Hordenboomgaard. Binnenpark.
Dordrecht	bij de Marslaan is een deel van een oude boomgaard openbaar. Langs twee dijken, de Spirea en de Koeiendijk, staan walnoten.		